

י"ח ברנר

הברנר שאנחנו צריכים

ההוצאה החדשה של 'שכול וכישלון' ראויה לשבח, אלא שבימים אלה מה שנוח לנו זה ברנר האחר: זה שבוחר בחיים ובזהות עברית-הומניסטית על פני זהות קוסמופוליטית

שכול וכישלון // יוסף חיים ברנר
בלימה | 278 עמ'

שכול וכישלון ראה אור במהדורה חדשה בלוויית מסה יפה של חיים באר על תפקיד הספרים ברומן. השבח והתהילה להוצאת 'בלימה' שהוציאה מחדש את הקלאסיקה הזו. אבל היא לא הברנר שאנחנו צריכים.

בסיפור אחד ב'ארצות התן' (1965), עמוס עוז שם את הדברים הבאים בפי בן דור המייסדים בקיבוץ, הקובל על בנו המרוכז: "באיזה ייאוש הדברים אמורים, בייאוש גברי וזועם, ולא בתוגה פיוטית-מי לאנכולית. הנה, גרעון, שב רגע, אקרא באוניך דף אחד משל יוסף-חיים ברנר [...] עד שלא תדע את ברנר, לא תדע כיצד יש להתייאש. כאן לא תמצא פיוטים מתחנחנים על פרח שנקטף ועל תן שנסתבר במלכות".

עוז הושפע בגלוי מברנר, אבל הקטע הזה עורך סאטירה על אופן מסוים שבו נתפסה משנתו של הסופר, כיצירה "גברית", כלומר מעט אטומה. אך האמת לאמיתה היא שיש שני ברנרים.

ברנר של 'שכול וכישלון' וברנר של 'מסביב לנקודה'; זה של 'בחורף' וזה של 'מכאן ומ' כאן'; ברנר השופנהאוארי, המיואש והמוותר, וברנר הניטשיאני, המיואש והמתגבר. 'מסביב לנקודה' הוא הברנר שאנחנו צריכים. ולא רק על שום שגיבור בוחר בחיים, "כי גדולה חירת החיים מחירת המוות", אלא משום שבו הגיבור בוחר בזהותו העברית על פני זהות קוסמופוליטית, ומשום ששתי הבחירות הללו מתפרשות לו כבחירה אחת (1). 'מסביב לנקודה' (1904) הוא, למעשה, רומן רעיונות. בליבו ניצב עימות רעיוני, מעין דו־קרב אידיאלי, בין שתי הרמויות המוער-

כות ביותר על ידי המספר: יעקב אברמזון, מבקר ספרות עברי, ואוריאל דוידובסקי, אינטלקטואל יהודי עמקן המושפע מ"העומק של היהודיות" [...] היופי הטרגי של ההלגניות" אך ב"טרגדיה הנוראה" של היהדות "אינו רואה כל יופי". דוידובסקי, המושפע משופנהאואר, אינו מוצא טעם בחיים, ואכן מתאבד לבסוף, ואילו אברמזון, המיוסר אף הוא, נמנע ברגע האחרון מצעד דומה. שתי הרמויות הללו, המתוארות בהדרגה, מוקפות במעגלים חברתיים אידיאולוגיים המתוארים באופן סאטירי. מעגל אחד הוא קבוצת בונדיסטים וסוציאליסטים יהודים מתבוללים ומתבוללים למחצה, שמתכחשים לכך שהבעיה היהודית אינה מתכנסת לתבניות מרקסיסטיות ו"פרוגרסיביות" פשטניות (הביטוי נוכח ברומן, למשל: "לדאבון כל לב פרוגרסיבי"). היחידה במעגל זה שאינה מוארת באור סאטירי היא חוה בלומין, או ינה איסקובנה, שאברמזון מאוהב בה והיא מנסה לשדל אותו שיעבור לכתוב בשפה הרוסית. כצד זה מתוארת באופן סאטירי גם החברה הציונית שבעיר א. (כמדור מני, מבוססת על הומל שבבלארוס), שמורכבת בעיקר

מבעלי בתים זחוחים וקטני רוח. אברמזון, שהינו ללא ספק יהודי לאומי, מבדל את עצמו מקבוצה זו באומרו שהוא "עברי" אך לא "ציוני". מעגל חברתי שלישי הוא יהודים דתיים הרבקים בדרכם הישנה, שאברמזון מנסה לחלץ צעירים מהשפעתו. פרט אחד מני רבים המעיד על גדולתו של ברנר כסופר הוא שהוא יוצר גם מעגל חברתי רביעי, מעגל של "אינדיבידואליסטים!" אנשים שבנרקיסים משולח רואים בעצמם יחידים סגולה, מעל לכל האידיאולוגיות.

כאמור, לב הרומן, ולפחות אחד מחדרי הלב, הינו הדו־קרב הרעיוני בין אברמזון לדוידובסקי, שני הרעים היריבים. שורש המחלוקת הקיומית ביניהם נוגע בתשובה השונה לשאלה הפילוסופית היחידה, כדברי קאמי, שהינה מדוע לא להתאבד. אברמזון נמנע ברגע האחרון מהתאבדות בקפיצה מגשר, באחת הסצנות הגדולות בספרות העולם. מה שפקד ובלם אותו שם הוא מה שניתן לתאר כגל של נרקיסים בריא, גל שוטף של אהבה עצמית: "ידידו מי ששו בראשו, בכתפיו, בחזהו - וחמלה אשר לא ידע עוד כמוה מעולם התעוררה בו לראשו החושב, לחזהו הסוער ולידי החזק קות אשר יתמו עמו". הוא ממחר לביתו של דוידובסקי ובעצם "תופס" אותו רגע לפני התאבדותו של האחרון בתער. שלא כיוצא ב'שכול וכישלון', אברמזון מלא אונים והכרת ערך עצמו. רב משמעות הוא שהוא סופר, "אשר קשת הסר פר במתניו", לעומת חפץ הלא-סופר, הלוקה ב"מתניו" ב'שכול וכישלון'. ברנר במורכבותו כי רבה רומז שיצר החיים המפכה באברמזון גובל במאניה, אבל עובדה "פסיכיאטרית" זו אינה מבטלת את עמדתו הפילוסופית "הגני טשיאנית", המתגברת, האקטיבית, האנטי-שופנהאוארית: "אין לנו לעמוד מסביב לחיים כמסתכלים גרידא. עלינו להילחם, לתקן, לגדל ולרומם. הטחה כלפי קדושת החיים היא

ההסתכלות גרידא; ארורים יהיו המסתכלים-גרידא" וכל הוויכוח הקיומי לעילא הזה מקביל לסוגיה הלאומית. ההתכחשות של דוידובסקי ליהדות משולה (בסאב־טקסט) לבחירתו ביצר המוות. אברמזון, שעל אף הכל בוחר בתחור שתי שייכות ללאום שלו, הוא כמו מי שמחבק חלקים של עצמו "בהמלה", מי שסירב להמית בתוכו חלקים חיוניים מזהותו. כך מעצב 'מסביב לנקודה' חזון הומניסטי-לאומי נעלה: "למוג את מיטב-האירופיות עם הרוח העברי המקורי [...] כי במיטב היצירה העברית ההיסטורית תפסו תמיד ענייני האדם במוכ" גם היותר נעלה את מקומם הראוי". החזון הזה, בניואנס נוסף חשוב, אינו ויטליזם ניטשיאני עירום, אלא מחייב חיים בעלי ערך ומשמעות ("איני מבקש שובע, איני מבקש אושר, איני מבקש לא-יסורים, אבל אני מבקש ערך, תוכן") ומוצא אותם בלאומיות הומניסטית עברית. זהו הברנר שאנחנו צריכים: מלא חיוניות, בוחר בחיים, וכחלק מתאוות החיים הזו, ומבלי לחסוך שבטו, אוהב עמו. *

אריק גלסנר

יש שני ברנרים.
ברנר של 'שכול וכישלון' וברנר של 'מסביב לנקודה'; זה של 'בחורף' זה של 'מכאן ומכאן'; ברנר השופנהאוארי, המיואש והמוותר, וברנר הניטשיאני, המיואש והמתגבר

